

Warszawa, 03-07-2024 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich
Wojciech Brzozowski

IX.517.612.2023.KW/NK

Pan
płk dr Andrzej Pecka
Dyrektor Generalny
Służby Więziennej

Szanowny Panie Dyrektorze,

w styczniu 2018 r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierował wystąpienie generalne do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej¹, przedstawiając w nim kilka aspektów dotyczących zawierania związków małżeńskich przez osoby pozbawione wolności na terenie jednostek penitencjarnych. Rzecznik wskazał wówczas na problem dotyczący przenoszenia nupturientów po wyznaczeniu daty ślubu do innej jednostki penitencjarnej. Opisał sytuację przyszłych małżonków odbywających karę pozbawienia wolności w różnych jednostkach penitencjarnych i ich nieskuteczne starania o przetransportowanie do jednostki, w której mogłoby dojść do zorganizowania ceremonii zaślubin. Zwrócił również uwagę na problemy dotyczące organizacji poczęstunku po zakończonej ceremonii ślubnej oraz braku możliwości utrwalenia uroczystości za pomocą sprzętu audiowizualnego.

Z wpływających do Biura RPO skarg osób pozbawionych wolności oraz analizy postępowań wyjaśniających prowadzonych w tych sprawach wynika, że

¹ Sprawa nr IX.517.1603.2017.

w przedstawionych powyżej obszarach nadal dochodzi do nieprawidłowości. Pomimo upływu lat wskazane wówczas problemy nie zostały w pełni rozwiązane.

Chciałbym więc raz jeszcze zwrócić uwagę Pana Dyrektora na kilka aspektów związanych z realizacją na terenie jednostek penitencjarnych prawa osób pozbawionych wolności do zawarcia związku małżeńskiego.

1. Odmowa wyrażenia zgody na zawarcie związku małżeńskiego

Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie Frasik przeciwko Polsce² orzekł, że pobyt w więzieniu jest równoznaczny z pozbawieniem pewnych praw osobistych, co jednak nie oznacza, że osadzony nie może zawrzeć związku małżeńskiego. Ograniczenie tego prawa może być uzasadnione jedynie koniecznością zapobieżenia przestępstwu lub naruszeniom porządku. Ingerencji w prawo osadzonego do zawarcia małżeństwa nie może natomiast uzasadniać brak akceptacji władz krajowych lub opinii publicznej dla takiego związku.

Niepokojące jest, że do Biura RPO nadal wpływają skargi na decyzje o odmowie wyrażenia zgody na zawarcie związku małżeńskiego na terenie jednostki penitencjarnej. W jednej ze spraw skazany, przebywający w tej samej jednostce penitencjarnej co jego narzeczona, wystąpił z taką prośbą do dyrektora, który rozpoznał ją odmownie, nie uzasadniając swojej decyzji. Wskazał jedynie, co następuje: „po analizie zebranych informacji w toku czynności profilaktycznych oraz po zasięgnięciu opinii innych działów podjąłem decyzję odmowną”³.

Przy całościowym spojrzeniu na wyżej opisaną sprawę, decyzje podejmowane przez administrację więzienną jawią się jako nadmierna ingerencja w życie prywatne osadzonych. Na Służbie Więziennej ciąży obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej bądź porządku publicznego, jednakże nie można tracić z pola widzenia prawa więźniów do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz potencjalnie stabilizującego i resocjalizującego wpływu wstąpienia w związek małżeński. Dyrektor jednostki, rozpatrując odmownie wnioski o wyrażenie zgody na zorganizowanie ceremonii ślubnej na terenie zakładu karnego, powinien odwołać się

² Wyrok ETPC z 5 stycznia 2010 r., skarga nr 22933/02.

³ Sprawa nr IX.517.612.2023.

do konkretnych podstaw związanych z zachowaniem bezpieczeństwa, powstrzymując się jednocześnie od oceny charakteru i jakości związku⁴.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie Hirst przeciwko Zjednoczonemu Królestwu⁵ orzekł, że „władze więzienne powinny dowieść bez jakichkolwiek wątpliwości, że ślub będzie stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego. Co więcej, pewne zasady dotyczące kwestii zawierania związków małżeńskich powinny zostać uwzględnione w ustawodawstwie krajowym. Małżeństwo, jako czynność prawna i faktyczna, nie powinno mieć wpływu na bezpieczeństwo panujące w zakładzie karnym. Aby jednak ceremonia zawarcia związku małżeńskiego się odbyła, władze zakładu karnego muszą wyrazić na to zgodę. Dyrektor zakładu karnego nie powinien podejmować decyzji, biorąc pod uwagę jedynie trudności, które mogą wystąpić przy organizowaniu ceremonii zawarcia związku małżeńskiego w więzieniu. Władze więzienia muszą przedstawić rzetelne uzasadnienie, dlaczego ceremonia miałaby w istotny sposób wpłynąć na bezpieczeństwo panujące w zakładzie karnym. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, państwo powinno zachowywać równowagę pomiędzy kwestiami bezpieczeństwa a prawami przysługującymi więźniom”.

2. Transportowanie osób skazanych planujących zawarcie związku małżeńskiego

Przepis § 5 ust. 1 zarządzenia nr 29/2015 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 1 lipca 2015 r. w sprawie transportowania skazanych zawiera zamknięty katalog przesłanek wykluczających możliwość przetransportowania skazanych do innych jednostek. Nie wymienia on takiej okoliczności jak wydana przez Służbę Więzienną zgoda na zawarcie związku małżeńskiego na terenie jednostki penitencjarnej i poczynione w tej sprawie ustalenia z właściwym Urzędem Stanu Cywilnego. Wydaje się jednak, że okoliczność ta, niezwykle znacząca dla osoby pozbawionej wolności, powinna być brana pod uwagę podczas podejmowania decyzji o przeniesieniu skazanego do innej jednostki.

W opisanej wyżej sprawie decyzja dyrektora jednostki penitencjarnej o braku zgody na zawarcie związku małżeńskiego została uchylona przez sąd penitencjarny. Kilka dni po udzieleniu przez sąd zgody skazany został przetransportowany do innej jednostki, mimo że administracja więzienna miała wiedzę o treści postanowienia sądu. Osadzony składał wnioski o przetransportowanie do pierwotnej jednostki

⁴ Wyrok ETPC z 5 stycznia 2010 r., Jaremicz przeciwko Polsce, skarga nr 24023/03.

⁵ Wyrok ETPC z 24 lipca 2001 r., skarga nr 74025/01.

penitencjarnej, w której karę pozbawienia wolności odbywała jego narzeczona, jednak były one rozpatrywane odmownie, a okoliczność ślubu nie była uznawana za ważne względy rodzinne, uzasadniające przetransportowanie w myśl art. 100 § 1 pkt 6 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy⁶ (dalej: k.k.w.).

W innym przypadku osadzony zwrócił się do dyrektora jednostki penitencjarnej z prośbą o wyrażenie zgody na zorganizowanie ceremonii ślubnej na terenie jednostki i po 10 dniach otrzymał zgodę, jednak trzy dni później został przetransportowany do innej jednostki. W nowej jednostce ponowił swoją prośbę i wówczas także otrzymał zgodę. Pracownik Urzędu Stanu Cywilnego odebrał od osadzonego zapewnienie o braku okoliczności wyłączających możliwość zawarcia związku małżeńskiego i wyznaczono termin ceremonii. Jedenaście dni przed zaplanowaną uroczystością skazany został przeniesiony do innej jednostki⁷.

Należałoby uznać, że gdy skazany nupturient załatwi wszystkie formalności niezbędne do zawarcia związku małżeńskiego oraz wyznaczony zostanie termin ceremonii, jego przetransportowanie do innej jednostki penitencjarnej może mieć miejsce jedynie w wyjątkowych przypadkach, które nie mogą być oceniane w oderwaniu od prawa do zawarcia związku małżeńskiego oraz prawa do poszanowania życia rodzinnego i prywatnego skazanego.

W przywołanej powyżej sprawie moją uwagę zwrócił jeszcze jeden aspekt. Otóż pierwszy wniosek osadzonego został początkowo pozostawiony bez rozpatrzenia do czasu złożenia przez narzeczoną osadzonego, w obecności wychowawcy, oświadczenia w zakresie chęci wstąpienia w związek małżeński. Zdaniem administracji aresztu śledczego konieczność złożenia takiego oświadczenia wynika z potrzeby uwiarygodnienia, że osadzony wnioskujący o zgodę na zawarcie związku małżeńskiego rzeczywiście ma zamiar w niego wstąpić. W przeciwnym razie, w ocenie administracji więziennej, wniosek o wyrażenie zgody mógłby stanowić dla osadzonych narzędzie do unikania przeniesienia do innej jednostki penitencjarnej.

Uważam, że działanie to, polegające na wymogu uprawdopodobnienia prawdziwości przedmiotu wniosku przed jego rozpoznaniem, nie znajduje podstaw prawnych. Odebranie oświadczeń od narzeczonych jest rolą Urzędu Stanu Cywilnego. Wymóg złożenia dodatkowego oświadczenia, do którego nie może dojść za pomocą komunikacji na odległość, może stanowić poważną przeszkodę dla zawarcia związku

⁶ Dz. U. z 2024 r. poz. 706.

⁷ Sprawa nr IX.517.1634.2022.

małżeńskiego, gdy osadzony przebywa w znacznej odległości od miejsca stałego pobytu swojej partnerki. Dodatkowa przeszkoda formalna może także wywierać efekt odstraszający i zniechęcający. Jestem przekonany, że istnieją inne środki, które pozwolą określić, czy wnioskodawca rzeczywiście chce wstąpić w związek małżeński, czy składa wniosek z intencją dokonania czynności pozornej. Rozwiązaniem może być w tym zakresie uzależnienie wstrzymania czynności transportowych od przedstawienia zaświadczenia Urzędu Stanu Cywilnego o ustaleniu terminu zawarcia związku małżeńskiego, jak ma to miejsce w jednym z zakładów karnych.

3. Konieczność uczestnictwa w ceremonii ślubnej przez osadzonego w odzieży skarbowej

Następnym aspektem, na który chciałbym zwrócić uwagę Pana Dyrektora, jest uczestnictwo skazanego nupturienta w ceremonii ślubnej w odzieży skarbowej. Z taką skargą zwrócił się do Rzecznika osadzony, który przebywając w zakładzie karnym typu zamkniętego, dysponował zgodą na korzystanie z odzieży prywatnej⁸. Jednakże wskutek przewinienia dyscyplinarnego, popełnionego w okresie poprzedzającym ceremonię, zgoda ta została cofnięta. W związku z powyższym wystąpił on do dyrektora jednostki penitencjarnej z prośbą o wyrażenie zgody na możliwość skorzystania z odzieży prywatnej podczas ceremonii ślubnej. Dyrektor zakładu karnego prośbę rozpatrzył odmownie, uzasadniając ją względami bezpieczeństwa. Decyzja nie zawierała jednak argumentacji wskazującej na to, w jaki sposób korzystanie przez osadzonego z odzieży prywatnej podczas ceremonii zaślubin miałyby zagrażać bezpieczeństwu skazanego, funkcjonariuszy Służby Więziennej czy jednostki penitencjarnej.

Ocena zagrożenia bezpieczeństwa leży w gestii administracji i wynika z całości oceny zachowania osadzonego. Jednakże przesłanka „względów bezpieczeństwa” jest na tyle szeroka, że dyrektor jednostki penitencjarnej powinien wskazać, co konkretnie stanowi przeszkodę w korzystaniu przez skazanego z odzieży własnej w danym przypadku. Choć samo wycofanie zgody na odzież prywatną z uwagi na przekroczenie dyscyplinarne nie budzi zastrzeżeń, to objęcie tą decyzją także uroczystości zaślubin narusza art. 4 k.k.w., stanowiący o humanitarnym traktowaniu osoby pozbawionej wolności. Zawarcie związku małżeńskiego jest na tyle szczególnym i wzniosłym wydarzeniem w życiu każdego człowieka, również tego pozbawionego wolności, że

⁸ Sprawa nr IX.517.2265.2021.

uniemożliwienie mu korzystania z odzieży prywatnej podczas ceremonii stanowi naruszenie jego prawa do godnego traktowania.

Należy również wskazać, że art. 111 § 2 k.k.w. przewiduje, iż w czasie przeprowadzania czynności procesowych, transportowania oraz w innych uzasadnionych wypadkach skazany korzysta z własnej odzieży, bielizny i obuwia, chyba że są one nieodpowiednie ze względu na porę roku lub zniszczone albo jeżeli przemawiają przeciwko temu względy bezpieczeństwa. Zawarcie związku małżeńskiego na terenie jednostki penitencjarnej należy uznać za wypadek uzasadniony, o którym mowa we wspomnianym przepisie.

4. Możliwość celebrowania uroczystości zaślubin z osobami bliskimi

Innym aspektem organizacji ceremonii zawarcia związku małżeńskiego na terenie jednostki penitencjarnej jest udział w niej osób bliskich skazanego. W znanym mi przypadku osadzony zwrócił się do dyrektora jednostki penitencjarnej z prośbą o to, aby w ceremonii ślubnej mogli wziąć udział rodzice panny młodej. Dyrektor jednostki, nie podając uzasadnienia, odmówił zgody na ich udział w uroczystości i ograniczył listę gości do świadków, tj. syna nupturientki oraz jego partnerki. Negatywnie rozpatrzono także wniosek osadzonego dotyczący zgody na odbycie po ceremonii widzenia z gośćmi. Jako uzasadnienie wskazano, że widzenia w zakładzie karnym odbywają się zgodnie z przepisami przyjętego porządku wewnętrznego, te zaś nie przewidywały realizacji widzeń w dniu, w którym odbywał się ślub⁹.

W myśl art. 105a § 2 k.k.w. w widzeniu mogą uczestniczyć nie więcej niż dwie osoby pełnoletnie, chyba że dyrektor zakładu karnego, w uzasadnionych wypadkach, wyrazi zgodę na udział większej liczby osób. Trzeba zauważyć, iż zawarcie związku małżeńskiego niewątpliwie może być potraktowane jako uzasadniony przypadek, który przemawia za pozytywną decyzją dyrektora co do większej liczby osób uczestniczących w widzeniu. Tak dalekie ograniczenie liczby osób bliskich co do udziału w ceremonii ślubnej stanowi naruszenie prawa do poszanowania życia rodzinnego. Zgodnie z polską tradycją oraz przyjętymi zwyczajami społecznymi ślub odbywa się przy udziale członków rodziny i osób najbliższych młodej parze. Choć znaczące ograniczenia liczby gości są w pełni zrozumiałe w świetle konieczności zapewnienia porządku i bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej, to jednak nie powinny one iść tak daleko, by stanowić przeszkodę do uczestnictwa w ceremonii rodziców oraz dzieci, w tym pełnoletnich, nupturientów.

⁹ Sprawa nr BPG.517361.2023.

Wyżej wymienionemu osadzonemu odmówiono udzielenia po ceremonii zawarcia związku małżeńskiego widzenia z nowo poślubioną żoną, dziećmi oraz świadkami. W tym przypadku odmowę oparto na tym, że porządek wewnętrzny jednostki nie przewidywał widzeń w dniu, w którym odbył się ślub. Podobną argumentację przywołano, odmawiając możliwości skorzystania z prawa określonego w art. 105a § 6 k.k.w. z uwagi na brak możliwości spożycia artykułów żywnościowych i napojów zakupionych w kantine podczas widzenia¹⁰. Zgodnie z obowiązującym porządkiem wewnętrznym we wskazanej jednostce, organizacja uroczystości zawarcia związku małżeńskiego odbywała się w inne dni niż te, w których była przewidziana realizacja widzeń, i w związku z tym kantina pozostawała zamknięta.

Jeden z osadzonych zwrócił się z prośbą o możliwość wykonania przez pracownika jednostki podczas ceremonii pamiątkowego zdjęcia, np. aparatem fotograficznym będącym na wyposażeniu zakładu karnego¹¹. Dyrektor rozpatrzył ten wniosek odmownie, wskazując, że jednostka penitencjarna nie jest instytucją realizującą usługi fotograficzne. Jednocześnie nie ma zezwolenia na wnoszenie na teren jednostki penitencjarnej aparatów fotograficznych i telefonów komórkowych.

Ceremonia ślubu osób pozbawionych wolności przeprowadzona w warunkach zakładu karnego powinna mieć uroczysty i doniosły charakter, tak jak ma to miejsce w warunkach wolnościowych. Nie powinno się jej ograniczać tylko do dopełnienia formalności zawarcia samego związku małżeńskiego. Ślub jest szczególnym wydarzeniem w życiu człowieka, niezależnie od tego, czy został on pozbawiony wolności. Z tego powodu w odniesieniu do organizacji zawarcia związku małżeńskiego na terenie jednostki penitencjarnej nie można kierować się nadmiernym formalizmem, który stałby na przeszkodzie możliwości należytego celebrowania tej uroczystości. Za dyrektywy postępowania należy przyjąć honorowanie praw człowieka oraz zasad współżycia społecznego. Wspólny pobyt uczestników ceremonii, wykonanie pamiątkowego zdjęcia i poczęstunek po zaślubinach z pewnością nadaje uroczystości bardziej odświętny charakter. Co więcej, uroczysty charakter wydarzenia i celebrowanie go z uwzględnieniem wspomnianych elementów zapewne dodatkowo wpłynęłyby na proces resocjalizacji skazanych, czyli przyczyniłby się pozytywnie do realizacji jednej z podstawowych funkcji kary pozbawienia wolności.

Chciałbym bardzo, żeby przytoczone przykłady z praktyki stanowiły asumpt do podjęcia działań mających na celu wyeliminowanie wskazanych nieprawidłowości,

¹⁰ Sprawa nr IX.517.529.2024.

¹¹ Sprawa nr BPG.517.361.2023.

które prowadzą do naruszenia prawa osób pozbawionych wolności do zawarcia związku małżeńskiego oraz poszanowania życia rodzinnego i prywatnego. Będę wdzięczny za poinformowanie mnie o zajętych stanowiskach w przedstawionej sprawie i decyzjach podjętych przez Pana Dyrektora.

Z poważaniem

Wojciech Brzozowski

Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/